

ЙОРДАН РАДИЧКОВ МИЛОЙКО

chitanka.info

„Виждаш ли, Милойко, каза ми Леко Алексов, като бръснач стана длетото“... И щом удари с длетото, камъкът се разполови, като че го беха взривили с барут; и щом видох аз как Леко Алексов пребледне, а така също и очите му пребледнеха, тутакси разбрах кой изяде бай Ангел и леля Василка и ги предаде на полицията. Още на самото място му казах, че не може ръката на предателя да не трепне... Предателят може да сдържа ръката си, той и себе си може да сдържа и да подтиска, но един ден все ще трепне и с едно само движение ще разкрие тайната си.

Шибнах конете, празната ми каруца гърми по улицата, ама аз не чувам гърмежа ѝ, а чувам само пукота на камъка, когато се разполови. Катърите спреха пред вратника ми, стоят, предат с уши, помахват с опашки, а аз не се сецам да слеза и да отворя вратника, че да вкарам каруцата в двора. Седя в каруцата, мисля си: не може предателят да издигне паметник на героя, всичките природни сили ще се изпречат на пътя му, самият паметник ще се изпречи на пътя и няма да позволи. Бай Ангел и леля Василка са свет пример за нас и техният паметник може да бъде направен само от свети ръце. Дори камъкът, макар че е студен и безчувствен, не дава нечиста ръка да се докосне до него!

Мисля си още дали сега да ида, където требе, и да доложя всичко, или да оставя тая работа за сутринта. След като изгориха бай Ангел и леля Василка в хлебарницата, аз се мъчех да поразбера кой е предателят, муших се навсекъде, позаслушвах навсекъде, в самата полиция ходих няколко пъти и там също надавах ухо, дано открия, некаква нишка. За мен е лесно да отида навсекъде, щом катърите ми са натоварени с дърва. В полицията предлагам по три товара дърва, на двата хана ходя — там карам по три товара дърва, — в казармите също, пред офицерската столова — спирам катърите и предлагам дърва на офицерите. Та се провирам навсекъде с моите катъри, некъде позаслушам, некъде подпитам, но не мога да се добера до нишката. Подир Девети септември нашите прегледаха всички архиви, намериха в тех провокатори и доносчици, но за бай Ангел и леля Василка нищо не намериха. Знам, че нищо на тоя свет не остава скрито и че един ден предателството ще излезе наяве... И ето го сега — камъкът сам се пукна и посочи предателя.

Слезох от каруцата, вкарах катърите в двора. Разпрегам добичетата и докато пренасям такъмите под сайванта, решавам да ида

рано сутринта и да разкажа целата работа било в милицията, било в партията, защото и партията, и милицията си блъскат главите и до никаква следа не могат да се доберат. И с бай Флоровата работа излезе същото. Бай Флоро разкарваше с каруцата грънчарски изделия по селцата, беше във връзка с движението, но стана предателство и го убиха на моста. Бай Флоро си отиде, ситни деца остави, жена остави също, болнава и некадърна, не може да изхрани децата. Купих му аз тогава каруцата, взех големото от децата със себе си, водя го по Балкана за дърва. Каруцата на бай Флоро изрисувана целата с четници и с башибозук, но нали дъжд мокри ритлите, слънце ги пече, боята взе да се люци, та ако погледне човек, трудно ще разбере сега кое е башибозук, кое чета или пък параход. Ако един ден ми стигне ръка, ще дам каруцата на коларо-железаря да боядиса ритлите, па да нарисува пак по тех и четници, и башибозук, и бай Флоро да нарисува с една шарена берковска стомна в средата, и бай Ангел Хлебаря, и леля Василка също да нарисува как посрещат с хлебчетата и войводата. Дано един ден ми стигне ръка да направя тая работа!

През нощта до късно лежа буден в леглото, как тъй не съм сапикасал, че Леко Алексов върши предателство! През три къщи живеем, на една и съща улица сме, а не ми е текнало наум, че той върши предателство. От неговата каменодедница се вижда целата улица, мишка не може да се промъкне незабелязана. Той седи в двора, почуква с длетото по камъка и с едно око държи улицата, дворовете, къщите, работилниците, всичко вижда — кой минава, кой къде влиза и излиза, кой какво носи, — всичко му е като на длан. Виж ти: през три къщи сме, а досега да не се сетя, че Леко Алексов, като делка камъни в двора си и примижава с очи, уж да не му влезе люспа в окото, всъщност примижава, за да види по-добре кой накъде се запътва и за кого тебе да донесе в полицията! „Гледай, мисля си и ме обхваща злоба, утре вече ще гледаш през решетките на милицията и кога потънеш в земята, ни камък ще ти дела некой за кръст, нито пък гроба ти ще знае некой къде е!“

Така си мисля и заспивам, ама едва съм дремнал, и чувам, че на прозореца се тропа силно. „Милойко! Милойко!“ — вика некой отвън. „Кой?“ — питам и седам в леглото. „Аз съм, аз!“ — казва оня отвън. Ама ни по гласа мога да го позная, ни по лицето, защото навън тъмно, па и аз съм още сънен. Ставам, паля лампата и отивам да отворя

прозореца. И кога отворям, виждам осветен от лампата Леко Алексов, все така блед, като снощи, когато камъкът се пукна под длетото му; само очите му не беха бели като снощи, очите му се беха зачервили. Той носеше железен лост на рамо и сламена капа.

Изненадах се, като го видох. Гледам го и мълча, и той ме гледа и мълчи и по едно време рече: „За оная снощната работа, Милойко, не си прав. Не съм предател аз и не ми е трепнала ръката на мене, ами камъкът имал отвътре гнил дамар, та като ударих с длетото, съм улучил точно в дамара. Затова се разполови като от гръм камъкът. А и да ти кажа ли, загубих ума и дума, щото, като стигнах до имената, видох как Ангел и Василка дойдоха до оградата и се спреха там да гледат как ще дълбая писмената. Ангел държи една голема хлебарска лопата и ме гледа все в ръцете как ще дълбая букви по камъка. И досега ми е пред очите всичко.“

Мене ме побие студена пот, гък не мога да кажа. А Леко Алексов стои в рамката на прозореца, лампата го осветява до половината на гърдите. „Та съм дошъл, Милойко, да те помоля да идеме с тебе сега на кариерите в Беговица, да подберем един камък и да го докараме, а аз, като седна над камъка, и денем, и нощем ще делеям с длетото, но паметник требе да направя.“

„Ама, разбира се! — казах тогава и почнах да търся дрехите да се обличам. — Нали веднага искаш да идеме?“ „Веднага, веднага — казва Леко Алексов. — И без това цела нощ не съм мигнал за тежките думи, дето ги каза, а и нема да мигна, докато не довърша паметника.“ „Ама, разбира се!“ — казвам аз, мотам се по стаята, обличам наопаки ризата, събличам я, пак я обличам, па тя пак наопаки. Ще ми се да падна в стаята и да поискам прошка от човека заради тежките думи. Неловко ми е, щото в ума си даже зад решетки го пратих, а ето сега човечецът стои навън, очите му зачервени от безсъние, по тъмно иска да ходим в кариерите и да докараме камък за бай Ангел и за леля Василка. „Ама, разбира се!“ — викам аз силно, щото никакви други думи не мога да измисля, и изхвърквам из стаята да впрегна катърите.

Катърите ме гледат изненадано. „Луд човек! — мислят си. — Къде ще ни впрега по това време“ — пристъпват неохотно, пръхтят и дебнат, ако могат да ухапат Леко Алексов за ръкава. Разбират, изглежда, че каменоделецът е виновен да ги запрегам толкова рано, и затуй искат да го ухапат. „По-настрана, казвам му, катърите са още

сънени, може некой да те ухапе за ръкава.“ „Знам аз, казва ми Леко Алексов и минава отзад, да туря железния лост в каруцата, катър, кога рече, може да хапе по-лошо и от куче!“

Той се качва, клека в каруцата и се държи с две ръце за ритлите, а аз извеждам катърите на улицата, затварям вратника, качвам се горе при него и тръгваме. Живо пиле никъде не се вижда, а и прозорец не свети никъде, рано е още. Едно време все по тая доба излизах, живо пиле не се види никъде и прозорец не свети никъде, само в края на улицата виждам да играят пламъци във фурната на бай Ангел. „Добрутро, бай Ангеле!“ „Добрутро, Милойко, много си подранил сабаале!“ „Подранил съм, казвам, не дават вече горските да берем дърва на старото сечище, ами тебе да се катерим като кози чак горе до соватите.“ Совати ние казваме на високопланинските пасища. Докато човек иде и докато се върне, то ще се мръкне. Топло е вътре във фурната, приятно е да седнеш край огъня, но нали път ме чака, вземам кога хлеб, кога брашно и хлътвам в тъмнината. До изгрев-слънце обирам целата роса на Балкана.

Леко Алексов като че е мислил същото, щото ми казва: „Преди години по това време Ангел палеше фурната. На мен къщата нали ми е на такова место, че всичко се вижда от нея. Преди години рано се съмваше на нашата улица, сега, като го нема хлебаря, по-късно се съмва, нема кой да пали огньовете и нема кой да ни буди!“

На разклона за кариерите катърите спреха, не искат да вървят към Беговица. Стоят, обърнали са глави назад, гледат ме и не мърдат, само помахват с опашки. „Тия моите катъри ги прихваща нещо — казвам на каменоделеца и почвам да размахвам камшика. — Дий! Дий!“

Не искат да отиват в кариерите. „А, обажда се Леко Алексов, катърът, ще тебе да знаеш, е голем инат. Той може да се мери с магарешкия...“ Къде с бой, къде с думи, добичетата се кандърдисаха и тръгнаха, даже в лек тръс. Празната каруца подскача и гърми по каменната настилка, ние двамата се умълчахме, щото, за да говорим, тебе да си викаме един другиму в ушите. Пред нас в тъмнината почнаха да се белеят кариерите.

Спрех и исках да обърна каруцата, а Леко Алексов скочи със своя железен лост и ми каза: „Ти, Милойко, обърни каруцата, а аз през това време ще огледам камъка.“ И той навлезе в каменните грамади на

кариерата, а аз обърнах катърите, разхлабих амуницията и тръгнах да търся каменоделеца. Каменните грамади големи, човек щом влезе, и се загубва в тях. „Леко! — подвиквам. — Леко!“ Оня се обади по едно време. „Пази си!“ — вика ми и веднага подир това чух как почнаха отгоре да се сгромолясват камъни. Те се удрят един други, искри излитат изпод тях, като че целата кариера ще пламне, обаче не пламва, ами само мета искри и потича като лавина отгоре ни. Метнах се като котка встрани, лавината погърме, погърме, стигна до по-слаб наклон и спре.

В един миг некой като че ми извика в ухото: „Пази се, Милойко, ще те убият!“ В следния миг видех Леко Алексов да тича с железния лост през камъните право към мене. Спре се, едва диша, целият потен. „Бре, какво щехме да направим!“ — казва ми той и ме гледа с леко притворени очи, като че ще му хвърля огън в очите. „Един камък се изплесна, повлече другите подире си, опасна работа. Едва не попаднах в лавината!...“ Гледам го, човечецът потреперва леко, по лицето му избила едра пот. Опипвам камъка до себе си, камъкът също потен, студена пот го избила през нощта. „Ще тебе да внимаваме в това тъмно, дай отсам да заобиколиме“ — ми казва той и ме повежда подир себе си.

Катеря се или се провирам помежду каменните грамади, но целият съм изпънат и съм готов да се бия, щом оня рече да се обърне с лоста си срещу мене. Сега вече съвсем сигурно зная кой извърши предателството. Аз съм единственият свидетел как се пукна паметникът. Той е будувал през целата нощ и е решил да ме покани в кариерите, за да бутне камък отгоре ми, а ако не успее да направи това, да ме удари с железния лост и след това да подкара каменната лавина, да ме затрупа, а след това... Вземам пътьом, без да ме забележи, голяма отломка, ръбеста, като че е парче от стомана. Стискам камъка, той почна да се постопля и да се изпотява в ръцете ми и целият съм нащрек. Попоглеждам надолу към пътя, долу едва се забелязват в тъмното катърите и каруцата. По едно време ми идва наум да почна да викам, но градчето е далече, кой ще ме чуе, а и целото градче тъмно, ничий прозорец още не е запален. „Тоя камък е лъжлив, казва ми Леко Алексов, избиколи го.“ „Аха“ — обаждам се аз и заобикалям камъка, но не преставам да стоя нащрек. „Това, камъкът, чувам го оня да ми разправя, е като диво животно. Много звер и много стихия дреме в

него. Ако имаш око да погледнеш, ще видиш как стои вътре в него било звер, било добитък. От оная грамада там цел кон можеш да изделяш, изправен на два крака, овен да изделяш също можеш, само че не от големата грамада, ами от другия камък, до нея дето е легнал.“ „Да, казвам му, но за тая работа око тебе. Аз от дърво разбирам, зная кое дърво става за огрев, кое за дюшеме, кое за дограма, но от камък, да си призная, не отбирам. Знам само, че злото спи под камъка, и ако отместиш камъка, злото ще излезе наяве.“ „Ами, зло! — позасмива се Леко Алексов. — Жаба може да се свре под камъка, гущер да се укрие, буболечка.“ „И змия“ — допълвам аз. „Да, и змия може, само че рядко... Ето този камък е добър за паметник!“

Той натисна с лоста, запъна и камъкът се преобърна няколко пъти, като мачкаше и ломеше под себе си по-дребните. „Върви сега подире ми, но стъпвай внимателно, да не би да събудиме пак тая лавина!“

Леко Алексов почна да подтиква камъка с железния лост, аз криволичех и се спъвах подире му, без да изпускам камъка от ръката си. „А посегне, мисля си, ще го посека с тоя камък като с нож.“ Но той не посегаше, ами буташе пред себе си камъка, задъха се по нанадолнището и лека-полека го дотътра до пътя. На пътя вече равно, волею-неволею, и аз взех да помагам и пуснах тихо камъка в краката си. Когато свалихме ритлата и почнахме да го бутаме по нея, за да го качим в каруцата пак ми мина една мисъл, че оная може да преобърне камъка и да ме затисне с него, но то беше само за миг. Натоварихме каруцата, турих пак ритлата. Леко Алексов остави железния лост върху потоницата и чак тогава ми каза: „Знаеш ли, Милойко, как се изплаших, кога тая пуста лавина взе да се сгромолясва. Ами ако стане жертва, помислих си тогава и два пъти се прекръстих.“ „Че то и аз се поуплаших!“ — признах на каменоделеца.

Гледах го, нищо човечец, със сламена капица, ако го перна, ще го отхвърля чак в отсрещния шанец на пътя. Но нали е ноц, тъмно, страхът най-много се усеща в тъмното. Сега стоиме на пътя, край нас мракът се разрежда, небето на изток побелява и самата кариера започва да става по-светла. Страхът също тъй се разрежда, побелява и той става по-светъл и лека-полека се разсейва. Досмешава ме малко, но си мълча, не казвам нищо повече, затагам амуницията на катърите и двамата с Леко Алексов тръгваме към градеца. Не се качваме в

каруцата, ами вървиме един до друг подир нея. Катърите сами знаят пътя, теглят чевръсто и никъде повече не ги подканям.

Стоварваме камъка в каменоделницата, Леко Алексов обикаля около него със зачервени очи, кашля час по час (слабите хорица все кашлят сутрин, от влагата ли е, от студа ли е — не зная), после взема инструментите си и веднага почва работа. „И денем, и нощем ще делям, Милойко, камъкът ще бъде готов, както съм обещал.“ Аз стоя, гледам коленичилият човечец, дожалява ми за него и казвам съвсем тихо: „Прощавай за оная приказка! Прощавай!“ „Простено да ти е, Милойко!“ — казва ми каменоделецът, без да ме поглежда в очите. И по-добре, че не ме поглежда, защото една предателска сълза опарва бузата ми. Обърсвам бързо сълзата — като че ли ме ухапа, осата му с оса — и повеждам катърите към улицата.

Неколко пъти минавам през деня, гледам, че Леко Алексов все делка в двора. И вечерта минах, той окачил газена лампа и продължава да делка. Аз не се спирам, вървя по улицата, стигам до обгорелата развалина на бай Ангеловата фурна. Пред развалината на пейката виждам, че седят кротко бай Ангел и леля Василка, загледани нанекъде или замислени за нещо. „Добър ви вечер!“ — казвам тихо и продължавам да вървя. Стигам края на улицата, обръщам се и този път свръщам при каменоделеца. „Добър вечер!“ „Добър вечер!“ — казва ми той и деля ритмично. „Върви ли, върви ли?“ „А, нема да върви! Не се е пръкнал още на тоя свет камък, дето ще се опре на Леко Алексов!“ И щом каза това, нещо рече: цик-цик! — и светлината загасна.

В двора стана тъмно. Леко Алексов се изправи бавно, но продължаваше да стиска чука в едната си ръка. „Шишето! — каза той спокойно. — Изпод длетото хвърчи камък, та ето вече второ шише чупи на лампата. Ама аз и това съм предвидил.“

Той влезе в къщи, донесе ново шише, запали лампата, светлината в двора се върна. Аз си отивам, до късно през нощта чувам работата на каменоделеца. Нали живеем през три къщи, улицата рано утихва, всичко се чува. Сутрин стана, още несъмнано, гледам, че в двора на Леко Алексов свети и човекът стои наведен над камъка. „Кога ли спи тоя човек, мисля си, и дали лега да спи?“ „Напредва ли?“ — питам го. „Оо, ела утре да видиш! Такъв хубав камък отдавна не съм работил!“ „Ще дойда, ще дойда!“

Отивам на другия ден, Леко Алексов точи длетото върху точилката. „Скръц, скръц!“ — скръцна длетото. Той го опитва на палеца си. „Като бръснач стана! — ми казва. — С него сега ще издълбая имената на Василка и Ангел Колови, за да останат върху камъка за вечни времена.“ И прилекна тогава той до камъка, огледа улицата, като че чакаше некого. Аз също погледнах, немаше никого на улицата. Човекът поклати глава, плю на ръката, взе чука и като премери с очи, удари върху длетото. Очаквах, че както миналия път, ще се чуе тресък, че невидим гръм ще падне върху камъка да го удари в сърцето и да го разполови.

Но не стана това.

Помня, че когато оня удари с чука върху длетото, длетото се вреза безшумно в белия мрамор и в следващия миг мраморът почна да се разпада като брашно. Каменоделецът стоеше нем, на колене, в очите му се изписа ужас, гледаше белата като брашно купчина пред себе си и нито веднъж не трепна. Помня само това, че по едно време като че искаше нещо да каже, че долната му уста се пукна надве, от нея потече кръв и почна да капе върху брадата. Помня също така, че взех да отстъпвам назад, спънах се в купчина от камънаци и хукнах през двора, а оня продължаваше да стои на колене и кръвта капеше по брадата му. Изведнъж се озовах пред бай Ангел и леля Василка, те седеха на пейката пред развалината, беха много умислени. За да не прекъсвам мислите им, аз съвсем, ама съвсем тихо им казах: „Добър ви вечер!“ — и минах на пръсти край тях. Камбаната на градския часовник се обади няколко пъти, ама ни помня колко часът беше, ни нищо; мигар в такива моменти човек може да брои градският часовник колко пъти ще се обади!

БЕЛЕЖКА НА АВТОРА

Милойко много добре си спомня — дотук всичко наистина беше така. Кръвта покапа първо по брадата, но след туй тя се стече и почна да капе по ризата. Леко Алексов продължаваше да стои на колене, загледан безсмислено в бялата безсмислица пред себе си. Когато вдигна очи, той видя над оградата, че по улицата към него идваха хлебарят с голямата хлебарска лопата, два пъти по-висока от къщата, а зад него ситни женицата му, с ръце, пъхнати под престилката. Хлебарят се спря до оградата, подпрян на своята лопата, малко зад

него се спря и женицата. Те гледаха мълчаливо Леко Алексов. НеЙде почна да бие камбана (всъщност това беше градският часовник, чут от Милойко, но Милойко тогава не можа да преброи колко пъти отзвъни кулата), та щом камбаната спря да бие и последният звън се разсипа над улицата, хлебарят и женицата се обърнаха и тръгнаха към кариерата. Леко Алексов ги загуби от очи, но пък в замяна на това виждаше съвсем ясно голямата хлебарска лопата, която едрееше и се поклащаше в небето. Тя беше вече три или четири пъти по-голяма от къщите. Някой хвана Леко Алексов за рамената и го изправи, той се огледа, не видя никого, а само кръвта, която покапваше върху ризата. Той тръгна подир лопатата, излезе на улицата, преко пътя му преминаха деца, вързали летни кънки на краката си. Улицата беше камениста, неудобна за летни кънки, децата се спъваха често, но се пързалияха. Това бяха същите ония деца, дето теглеха опашките на Милойковите катъри, а той им правеше „пух!“ с прахавицата. Леко Алексов запомни само това, че краката му също почнаха да се спъват, сякаш и на него му вързаха летни кънки. Той се спъваше, но не спря да върви напред, вторачен към голямата хлебарска лопата. После всичко изчезна, светът стана пуст и оголен, в неговата пустотия вървяха само лопатата и Леко Алексов. По едно време в пустотията човекът съзря кариерата — тя светлееше в дъното, искреше с кварцови люспи. Голямата хлебарска лопата се изкатери по кариерата и застана горе, висока почти колкото небето. Леко Алексов се спъваше в невидимите си летни кънки и приближаваше кариерата. Той познаваше душата на камъка и като се взираше със зачервените си очи, почна да открива в големите канари скрити зверове и добитък. Ето там кон, изправен на два крака, само че обърнат гърбом към човека. Ето там лъв, дремец под своята черупка, див козел стои зад него и чака длетото на каменоделец да свали черупката му и да го извади на слънцето. И други още стоеха пръснати живописно, сякаш това не беше каменоломня, а вкаменена скотобойна. Кой каменарски чук ще премахне магията и ще освободи животните на каменоломнята? Леко Алексов не можеше да мисли, само се спъваше и вървеше към вкаменената скотобойна. Нечий гърлест глас започна да вика: „Бомбаа! Бомбаа!“, но човекът не чуваше, спъваше се и вървеше към кариерата. Гърлестият глас още по-отчаяно завика: „Бомбааа! Бомбааа!“, но Леко Алексов не чуваше и вървеше към скотобойната, още малко, и ще

попипа с ръце вкаменените зверове и добитъка, застинали за вечни времена. И когато се опита да докосне с ръка една бича глава пред себе си, скотобойната в каменоломнята се раздвижи с гръм, надвеси се и започна да се събаря върху него. Високият каменен лъв се откърти, като едва мръдна лапите си, изправеният кон се обърна, тъй че Алеко Алексов можа да види разширените му ноздри, и в следния миг го притисна с хълбока си. Рев и мучене се понесе в кариерата, оживелият добитък хвърляше искри, блъскаше се един в друг, трошеше се каменна кост и се носеше дъх на барут. Леко Алексов се опита да запази с ръце очите си и да зърне няма ли я някъде наблизо голямата хлебарска лопата. Тя гребеше в синьото небе и се отдалечаваше. Той не можа да види нищо повече, защото връхлетелият го камък му претроши ръцете, натроши му костите и го притисна с цялата си тежест. И изведнъж кариерите на Беговица стихнаха, ехото като див звяр пропълзя по Балкана и скри стъпките си във високите тревисти совати.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.